

LUCKA I KULTURFRONTEN

Av redaktör GÖSTA ÅKERHOLM

FÖR att förstå den politiska omdaning som skett med Europa och som nu ger sig tillkänna i en ytterligt förvirrad och invecklad situation, kommer man inte förbi Tyskland under 19:e århundradet och senare. Det har, på gott eller ont, haft ett avgörande inflytande på utvecklingen, mer än kanske något annat land. Att tränga fram till de krafter som bestämt förvandlingsprocessen i tysk historia, bör därför vara ett angeläget ärende för den som strävar att skapa sig en uppfattning om vad som politiskt fört oss till den punkt, där vi nu står.

Att ge en analys och en syntes av dessa krafter är den specialinriktade historikerns eller historiefilosofens sak, att till vidare kretsar förmedla de så vunna resultaten i och för formandet av en kringsynt föreställning av den politiska verkligheten måste te sig som ett betydelsefullt led i vår tids bildningssträvanden. Men just i det senare fallet och då det som här är fråga om svensk bildnings-sökande publik möter oss ett högst egendomligt förhållande, som det kan vara skäl att något dröja vid, den ytterst sparsamma överflyttning till svenska språket som skett av verk, ägnade att belysa vad som verkligen skedde bakom den bländande förlåten.

På forskarbibliotekens hyllor står otaliga volymer till förfogande för den vetenskapligt tränade; det torde emellertid knappast vara för mycket sagt, att den visdom som därur kan ösas, endast är förbehållen ett ringa fåtal och icke har möjlighet att nå ut till alla dem som har intresset och viljan att söka en bredare grundval för bedömande av tidsfrågorna. I alla händelser skulle en allsidig översättning i hög grad underlätta förmedlingen av viktigt bildningsstoff. Just beträffande tyska arbeten kan ett dylikt underlättande i våra dagar synas så mycket mer välkommet, som tyska språket kommit att inta en undanskymd plats på skolschemat. Det är inte säkert, att ens en herre eller dam med studentexamen nutilldags förmår tillgodogöra sig t. ex. vad en Ranke skriver. De tyska origi-

nalen ter sig nog för de flesta som ganska avskräckande. Och dock måste det anses som en allvarlig brist i bildningen att icke ha kommit i kontakt med vad man brukar kalla klassikerna i tysk historieforskning. Inte bara för bildningens egen skull utan kanske främst emedan denna kontakt tillför oss en utomordentligt eggande stimulans och ger oss ett säkrare fäste för ett tolerant bedömande av utvecklingsprocessen. Och det är ju ett av målen i den demokratiska bildningspolitik som utgör ett så färgglatt inslag i svenskt samhällsliv av i dag.

Tysk historia från 1850-talet och framåt ger i många avseenden nyckeln till den västerländska utvecklingen, men de tänkare och forskare som haft den bästa insynen i och de största förutsättningarna att förstå omvandlingen från ett splittrat, kraftlöst Tyskland till ett i Europas mitt dominerande Tyskland, är för svensk publik praktiskt taget oåtkomliga eller, för att undvika överdrifter, mycket svåråtkomliga. Av sådana andens stormän som Ranke, Treitschke — ja, han måste trots allt räknas dit! —, Droysen och Sybel finns egentligen ingenting översatt till svenska. Och lika illa ställt är det med en lång rad författare, som jämte de två sistnämnda ingående sysslat med de många problem, som tornat upp sig kring »Die Reichsgründung» — en sannerligen minst sagt betydelsefull händelse eller räkka av händelser i europeisk historia. Bland dem som behandlat denna centrala angelägenhet och (eller) den fortsatta utvecklingen i Tyskland, må särskilt nämnas H. Oncken, Brandenburg, Ziekursch, Meinecke, A. Wahl. Man må gilla eller ogilla dessa historikers uppfattningar, man kan absolut inte förneka, att de givit kraftiga impulser till förståelsen av tysk historia och genom dessa sina impulser själva övat inflytande på den historiska verkligheten. Att ingenting av nämnda författare är översatt till svenska, länder knappast svenskt bildningsliv till förtjänst.

Bland mycket annat är det i hög grad ägnat att förvåna, att Meineckes för den ideologiska utvecklingen så lyhörda skildring »Weltbürgertum und Nationalstaat» är oöversatt. Den är dock det kanske betydelsefullaste inlägget för förståendet av de idéer som låg bakom det politiska handlandet i Tyskland före riksgrundandet. Boken är ingalunda lättillgänglig, men den skulle ju bättre kunna smältas av svenska läsare, om den iklädde svensk dräkt.

Visst finns det undantag, bekräftande regeln. Dit hör Marcks korta Bismarck-skiss i tungfotad översättning — av denne förnäme historiker annars ingenting — och en koncentrerad version av

Eycks biografi över Bismarck — Eycks temperamentsfyllda »Das persönliche Regiment Wilhelms II.», som med sin radikala nedvärdering av exkaisern borde kunna egga till diskussion, är däremot oöversatt. I övrigt är vi för Tysklands historia hänvisade till svenska översiktsverk, där hithörande problem överlag är summariskt eller ytligt behandlade.

Vi har här att göra med en vit fläck på den litterära kartan, och det borde vara ett bildningsintresse av första ordningen, att tomrummet fylles. Kanske blir bristen mer påtaglig, om vi något dröjer vid orsakerna till första världskriget. De kan knappast undgå att intressera även en till aktuella politiska företeelser begränsad iakttagare, ty vad som utspelades i de internationellt avgörande instanserna före krigsutbrottet 1914, kastar ljus över åtskilligt som ingår i den politiska bilden av i dag. Härvid kan man framhålla att endast Yngve Lorentz' arbete »Första katastrofen» gjort ett allvarligare och mera inträngande försök att komma till rätta med krigspreludiernas mångskiftande moment på svenskt språk. I översiktsverk av världshistorisk karaktär ingår visserligen redogörelser för de viktigaste data i detta sammanhang, men ingen framställning till dags dato ger en tillfyllestgörande uppfattning om den komplicerade och mången gång ytterst svårtydda aktivitet, som utvecklades på den diplomatiska fronten. Ju mer man studerar källmaterialet, ju mindre hågad blir man att underskriva de ofta ensidiga omdömen, t. ex. om Tysklands ensamskuld till kriget, som förs till torgs i även mycket pretentiösa exposéer. Mycket litet av detta källmaterial har kommit till synes i svensk historisk litteratur, och de översättningar som gjorts i ämnet, är närmast att betrakta som propagandalitteratur (t. ex. av typen »Den evige tysken» av E. Ludwig). Det kanske skulle föranleda missförstånd, om vi här anförde verk av tyska historiker, och vi skall därför nöja oss med att i stället nämna ett par anglosaxiska namn, vilka båda har god klang inom den vetenskapliga världen: engelsmannen Gooch och amerikanaren Fay. De har ingående sysslat med krigets förhistoria och framlagt vittgående utredningar, vilka man helt enkelt måste ta del av, om man vill ha klarhet om det dramatiska händelseförlopp, som ledde till katastrofen 1914. Ingen av dessa historiker kan beskyllas för att vara germanofil, även om de förvisso på sina håll kallas för tyskvänner. De arbetar på objektiva linjer och är ytterst försiktiga i sina värderingar. Därtill erbjuder bådas verk en fängslande läsning — betydligt mer hårdsmälta saker har överflyttats till vårt språk. Man bör väl också nämna, att så sent som

1948 italienaren Luigi Albertini givit en utomordentlig skildring av upphovet till kriget i fråga — naturligtvis oöversatt.

Det är ju helt naturligt, att andra världskriget och vad som föregick det utlöste en ström av litterära alster, som har mer eller mindre propagandistisk karaktär. Härvid må satsen om krigarens lovliga avsikt att döda gälla. Nazismen var även för oss en fara, och det låg nära till hands att bekämpa den också på det litterära planet. Men att som ofta gjorts ta ställningstagande till Hitler och hans gangsterpolitik till intäkt för en historieskrivning, som måste betraktas som högst subjektiv, är knappast förenligt med vetenskaplig etik. Att denna sitter trångt i upprörda tider, må vara förlåtligt, den ursakten kan knappast gälla i dag. Apropå andra världskriget kan man för övrigt fråga sig, varför inte en så stimulerande bok som den engelske generalen Fullers om kriget översatts. Som komplement till Churchills monumentala men apologetiska framställning har den verkligen en viss uppgift att fylla.

Den styvmoderliga behandling, som från svensk sida bestått tysk historia och inte minst tyska historiker under nämnda tidsavsnitt, går väl knappast att till fullo kompensera. Därvid blir ju förläggarekonomiska synpunkter avgörande — man kan dock i det sammanhanget fråga sig, om det skulle vara mindre lönande att på svenska ge ut t. ex. något av Mommsen eller Ranke än Gibbons trots förkortningen digra verk om Roms nedgång och fall. Hur som helst skulle det knappast vara utopiskt att föreställa sig en samling representativa utdrag ur de viktigare historiska verken i stil med vad som skett inom det filosofiska området, där vi har serien De filosofiska mästerverken. En sådan utgåva av historieverk skulle, om den utfördes fackmannamässigt och vidsynt, vara ägnad att i hög grad stimulera det historiska intresset och ge svenska läsare del av ett kulturstoff av största värde. För ett dylikt företag bör säkerligen ekonomiska förutsättningar finnas, om blott den goda viljan är tillstädes. Kanske man t. o. m. kunde tänka sig, att intresset för utrikespolitisk debatt, som numera är sorgligt ringa här i landet, skulle kunna höjas genom att bildningsunderlaget i ovan berörda avseende breddades.